

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Журналистика факультеті

Коммуникация теориясы пәні

Дәріс 4. . Әлеуметтік-саяси зерттеулердегі мазмұндық талдау

Мысаева Қарлыға Нақысбекқызы

**Баспагерлік-редакторлық және дизайнерлік
өнер кафедрасының доцент-ізденушісі**

Алматы, 2025 жыл

Дәрістің мақсаты:

- Мазмұндық талдау әдісінің мәні мен ғылыми негіздерін түсіндіру;
- Әлеуметтік және саяси коммуникацияларды зерттеуде мазмұндық талдаудың қолданылу ерекшеліктерін көрсету;
- Контент-талдаудың кезеңдері мен әдістемесін талдау

Дәріс жоспары:

- Әлеуметтік-саяси зерттеулердегі мазмұндық талдау ерекшеліктері
- Әлеуметтік-саяси зерттеулердегі мазмұнды талдау әдістері мен тиімділігі
- Деректер жиынын өңдеу тәсілдері

Саясаттану зерттеулерінде **мазмұндық талдау әдісі** кеңінен қолданылады. **Контенттік талдаудың** негізгі объектісі құжаттық дереккөздер болғандықтан, қоғамның саяси саласы зерттеушіге қолайлы және сандық тәсіл арқылы зерттеуді қажет ететін көптеген талдау бірліктерін ұсынады.

Мұндай құжаттық көздердің арасында: мемлекеттік органдардың (Мемлекеттік, барлық деңгейдегі заң шығарушы органдар) отырыстарының хаттамалары, отырыстар жоспарлары, барлық мемлекеттік органдардың саяси шешімдерінің саны мен мазмұны және т.б.

Зерттеушілерді қоғамның саяси саласына бағытталған бұқаралық ақпарат құралдары мен коммуникациялар қызметі ерекше қызықтырады.

Бұл саяси тақырыптағы мақалалардың саны мен мәні, саяси БАҚ бақылаушылары талқылаған мәселелер, бұқаралық ақпарат құралдарының саяси өмірге ықпал ету дәрежесін анықтауға бағытталған басқа да проблемаларды зерттеу болуы мүмкін.

Ақырында, мазмұнды талдау әдісі зерттеушіге саяси өмірдің сайлау жүйесінің қызметі сияқты аспектісін зерттеуге мүмкіндік береді. Сайлау науқаны құжаттарын зерделеу бізге сайлау процесінің механизмін жақсырақ түсінуге, оның заңдылықтарын анықтауға, сайланбалы лауазымдарға кандидаттардың сайлау стратегияларының жеңісті қадамдарын түсіндіруге және қайталауды үйренуге мүмкіндік береді.

Сайлау үдерісінің бір бөлігі ретінде сайлау технологияларын зерделеу кезінде **контент-талдау** әдісін қолдану қажет. Талдаудың негізгі бірлігі парақша тәрізді үгіт-насихат материалы болуы мүмкін. Үгіт материалдарының түрлері мен түрлерінің салыстырмалы әртүрлілігіне қарамастан, саяси парақша округтік сайлаудағы кандидаттардың сайлауалды стратегиясының негізі болып табылады.

Сонымен қатар, талдау бірліктері:

- үміткерлердің жасы,
- олардың кәсіби мәртебесі;
- ұсыну әдісі.

Бұл жағдайда есеп бірліктері тиісінше:

- жылдар саны;
- кәсіби біліктілік топтары;

- **номинация әдістерінің топтары.**

Саяси парақша сияқты талдау бірлігін зерттегенде ондағы кішірек мағыналық бірліктерді анықтау қажет, мысалы: парақшалар материалдарының саны (парақшаның өзі), парақшалардың форматы (стандартты А4 форматы), фотосуреттер (фотография), фотосуреттердің тақырыбы (пәндік топ), мәтіннің семантикалық бірлігі (мәтін сюжеті тобы). Алынған мәліметтер дауыс беру нәтижелерінің пайыздық нәтижелерімен салыстырылады.

Сонымен, **мазмұнды талдау әдісі немесе ақпаратты өңдеудің сандық әдісі** жүйелі сандық өңдеуді, ақпарат көзінің нысаны мен мазмұнын бағалауды және түсіндіруді қамтиды.

Ақпараттық (немесе құжаттық) дереккөз – баспа немесе қолмен жазылған мәтінде, магниттік таспада, фотосуретте немесе пленкада немесе электронды түрде жазылған кез келген ақпарат.

Бұл әдісті зерттеушілер құжаттық ақпаратпен жұмыс істегенде, бір ретті мәліметтерді дәл салыстыру қажеттілігі туындаған кезде кеңінен қолданады. Осылайша, саясаттануда контент-анализді қолданудың кең перспективалары ашылады. Ол саяси көшбасшы туралы жасырын (құпия) ақпаратты анықтау үшін қолданылады.

Сәйкес мәтіндерді өңдеу үшін адам идеяларының маңызды аспектілерін көрсететін объектілердің әртүрлі топтарын ескеретін арнайы категориялық схема жасалады.

Бұл географиялық атаулар, терминология, мемлекеттік және басқа да қайраткерлердің аттары, саясаткердің сөзінде оған деген көзқарасы көрінетін әртүрлі саяси субъектілер болуы мүмкін.

Кодтау нәтижелерін статистикалық өңдеу процесінде нәтижелер әртүрлі тақырыптық фонға сәйкес салыстырылады. Бұл материалдардың көрінетін мағынасы талдау барысында ашылатын істің нақты жағдайына қайшы келуі мүмкін. Мысалы, сұхбаттары мен мақалаларында басшы өзін ресейлік саясаткер ретінде көрсетеді, яғни өзінің саяси қызметінің бағытына сәйкес оған үлкен мән беруі керек.

Ресей туралы басқа елдерге қарағанда жиі айтылады деп есептейік, бірақ айтылғандардың жалпы саны бойынша оң және теріс бағалардың арақатынасы шамамен бірдей, бұл енді Ресейге оң көзқарас туралы айтуға негіз бермейді. ел. Біз тек назар аудару туралы айта аламыз. Сілтемелердің жиілігі мен сипатын ғана емес, қай ел туралы айтылғанына да баға беретін болсақ, саясаткердің Ресейге деген көзқарасы теріс болуы мүмкін.

Бұл жағдайда оның ел мен саяси, моральдық немесе басқа құндылықтар жүйесі туралы мәлімдемелері шешуші тақырыптық негізге негізделген бейтарап немесе теріс болады.

Деректер жиынын өңдеу кезінде қазіргі уақытта әртүрлі математикалық әдістер қолданылады¹. Көбінесе олар сандық айнымалылармен жұмыс істеуге келеді.

Мәтіндік дереккөздерде көбірек ақпарат бар. Оны сандық форматқа түрлендіру өте қиын, кейде мүмкін емес, сондықтан мұндай әдістерді әзірлеу мәселесі өзекті.

Гетерогенді мәтіндік ақпараттан пайдалы ақпаратты алу үшін осындай ақпаратты талдау. Жоғарыда келтірілген мысал мәтіндік экономикалық ақпаратты өңдеу үшін мазмұнды талдауды пайдалану мүмкіндігін көрсетті.

Сондай-ақ, мазмұнды талдау ғылымның бірнеше саласының күш-жігерін біріктіретінін атап өткен жөн: лингвистер сөз формаларының қайталану кестелерін құруы керек, психологтар осы сөз формалары арасындағы байланыстардың күші мен маңыздылығын көрсетуі керек, ал математиктер статистикалық талдау жасауы керек.

Осылайша, профессор Михальская А.К. саясаткерлердің сөйлеу әрекеті туралы еңбегінде ол қазіргі заманғы нағыз саясаткер «Homo faciens» - әрекет етуші адам емес, керісінше, «Homo eloquens» - сөйлейтін және көпшілік алдында сөйлейтін адам деп жазады.

Михалская А.К. саяси қайраткердің мінез-құлқы туралы бірдеңе білу үшін оның сөзін талдау қажет деп санайды. «Әдетте саясаттану бұл үшін мәтіндердің мазмұнын талдау әдісін пайдаланады, бірақ қазіргі лингвистикада мұндай білімнің ауқымы мен мүмкіндіктерін айтарлықтай кеңейтетін кейбір тұжырымдамалар мен тәсілдер бар».

Осыған байланысты ұсынылып отырған дискурстық талдаудың әдістемесі мен әдістері ерекше қызықтырады - сөздің әдеттегі мағынасында мәтіндердің өзін емес, сөйлеу әрекеті мәтіндерін зерттеу.

Бұл әдіс саяси дискурсты зерделеуде сирек және біркелкі емес қолданылады; Соған қарамастан мұндай зерттеуге талпыныс жасалды және арнайы саяси дискурсқа қатысты, салыстырмалы тарихи риториканың кейбір әдістерімен – сөз әлеуметтануымен және саясаттанумен тығыз байланысты пәнмен ұштастыра отырып, дискурстық талдау әдістемесі жасалды.

Осы зерттеу нәтижелерінің фрагменттері «Независимая газета» оқырмандарына ұсынылды. Саясаткерлердің сөйлеу мінез-құлқының сипаттамаларын сипаттау және салыстыру үшін зерттеушілер бірнеше параметрлерді таңдады.

Ең басты үш ерекшелігі:

Біріншісінің сандық өрнегі нақтылық көрсеткіші деп аталады. (Сонымен қатар кері мәнді алып, оны қысқалық индексі деп атауға болады.) Көп сөздік индексі – сұхбат берушінің бір сұрағына саясаткердің жауабының орташа көлемі.

Ол барлық басқа параметрлер сияқты әрбір сұхбат үшін бөлек есептеледі, содан кейін әрбір саясаткердің барлық сұхбаттары бойынша орташалаанады. Мәтіннің таңбаларымен (жолымен) өлшенеді.

Саясаткердің сұхбаттағы сөйлеу әрекетінің екінші маңызды параметрі - сөйлеу көшбасшылығы. Баспасөз сұхбатының мәтіндері үшін көшбасшылық индексі екі қосалқы параметрдің мәндерін жай ғана жинақтау арқылы алынады: тақырыптық жаңалық индексі және мәселені бағалау индексі.

Ағылшын-американдық лингвопрагматикалық дәстүрдің ғалымдары жүргізген адамның сөйлеу әрекетін зерттеу әлеуметтік көшбасшының сөйлесудегі ең маңызды сөйлеу ерекшеліктері, біріншіден, өзінің жаңа тақырыптарын үнемі енгізу (тек тақырыптарды ұстану емес) екенін көрсетті. Басқа қатысушылар ұсынған (әңгіме), екіншіден, серіктестердің мәлімдемелерін бағалауға және өз бағасын ауызша білдіруге үнемі ұмтылу.

Саясаткерлердің сөйлеу мінез-құлқының үшінші маңызды параметрі - олардың коммуникативті ынтымақтастыққа қабілеттілігі, т.б. әңгіме барысында өнімді өзара әрекеттестік орнату және қолдау. Коммуникативті ынтымақтастық индексі төрт құрамдас бөліктен тұратын кешенді көрсеткіш болып табылады; оның үшеуі қосылып, төртіншісі осы қосындыдан шегеріледі.

Серіктеспен коммуникативті ынтымақтастықты орнатуға ықпал ететін кейбір мінез-құлық ерекшеліктері:

- жауапта серіктестің (журналистің) сұрағын мазмұнын нақтылай отырып қайта тұжырымдау;
- сұрақтың тұжырымындағы сөздер мен сөз тіркестерінің жауабындағы қайталанулар (сұрақ: «Неге? Сіз президентке жамандық жасадыңыз ба?») Жауап:

«Жоқ, мен оған жамандық жасаған жоқпын және ешқашан ештеңе істемеймін. нашар»);

- сұрақтың тұжырымымен немесе мазмұнымен келісу жауапындағы ауызша өрнек (сұрақ: «Қазіргі қаржылық дағдарыс Мәскеу экономикасына қаншалықты әсер етті?» Жауап: «Әрине, бұл әсер етті»; немесе сұрақ: «Сіз бұл жерде Америка Құрама Штаттарымен ортақ тіл таба аламыз деп ойлайсыз ба. Жауап: «Иә, біз өзара қолайлы тұжырымдарға қол жеткізе аламыз»).

Керісінше, сұрақтың антонимдік қайта тұжырымдалуы коммуникативті ынтымақтастықты орнатуға кедергі жасайды (мысалы, сұрақ: «Дегенмен, соңғы сайлауда Зюгановты жеңген Ельцин емес, тұлға ретінде жеңілген Зюганов болған шығар. ымыраға келген коммунистік идеяны бейнелейді?»

Жауап: «Біріншіден, ешкім жеңген жоқ...» Немесе: «Көктемде не болады?»

Жауап: «Ештеңе болмайды жеуге және қыздыруға ештеңе болмау» және т.б.).

Сондықтан антонимдік реформуляциялық көрсеткіш алдыңғы үш параметрдің жалпы сомасынан шегеріледі. Талдау негізінде ең дипломатиялық және әдепті саясаткерді анықтау әрекеті жасалды.

Таза социологиялық пен саясаттық талдау арасындағы қатаң айырмашылық.

Мұндай зерттеулер жүргізілетін тологиялық, психологиялық, лингвистикалық және басқа да әртүрлі әдістер жоқ. Ақпаратты толық және егжей-тегжейлі талдау үшін әртүрлі әдістерді қолдану қажет және бұл жерде олардың кейбіреулері жақсы, ал кейбіреулері жоқ деп айта алмаймыз. Олардың барлығы бірін-бірі толықтыруы керек.

Бір күні зерттеудің барлық түрлерін қанағаттандыратын жалғыз әмбебап әдісті табу ең көрнекті ғалымдар үшін де мүмкін емес. Бұл жұмыста, өкінішке орай, саяси қайраткерлердің сөйлеуі мен мінез-құлқының ерекшеліктерін қарастыру мүмкін емес болып шықты.

Әдебиеттер тізімі:

Berelson B. “Content Analysis in Communication Research. Glencoe, Ill.: The Free Press, 1952

Соколова И.В. “Социальная информатика и социология: проблемы и перспективы взаимосвязи.” 1999 г

Зарубин В.Г., Макаридина В.А. Математические методы в политологии и социологии. - С-Пб. - 1993

Михальская А.К. Метод анализа и описания речевого поведения политика в интервью. // Журналистика в 1999 г. Тез.науч.-практ.конф. Часть 5. М., МГУ, 2000. –1 п.л.

Михальская А.К. О речевом поведении политиков // НГ-сценарии. 1999..№ 6 (40)

Лассуэлл Г. *Структура и функции коммуникации в обществе.* — М., 1998.

Шеннон К., Винер Н. *Математическая теория связи.* — М., 1963.

Маклюэн М. *Понимание медиа: расширения человека*. — М., 2003.

Кастельс М. *Информационная эпоха: экономика, общество и культура*. — М., 2000.

Бекжанова А. *Коммуникация теориясы: оқу құралы*. — Алматы: Қазақ университеті, 2020.

Әбдірайымова Г. *Әлеуметтік коммуникация және мәдениет*. — Астана, 2018.